

РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

Тема 2. Вивчення класним керівником особистості учня як основи здійснення виховного впливу

Зміст

2.1. Поняття вихованості. Критерії, показники та рівні вихованості особистості.

2.2. Діагностика в педагогічній діяльності класного керівника

2.3. Методи вивчення особистості учня.

2.4. Процедура педагогічної діагностики

2.5. Психолого-педагогічна діагностика в контексті діяльності класного керівника

Практика використання даних діагностики у практичній діяльності класного керівника.

Особливості діагностичної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

2.1. Поняття вихованості. Критерії, показники та рівні вихованості особистості.

Результати виховного процесу значною мірою **залежать від індивідуальних особливостей вихованців**, їх ставлення до навколишньої дійсності, насамперед до спрямованих на них виховних впливів, їх взаємин з однолітками, дорослими, ставлення до педагогів і батьків. Оскільки школярі різняться індивідуальними особливостями, то й результати їх виховання різні.

Для практичної діяльності педагога доцільно всіх учнів класу залежно від рівня їх вихованості поділити на групи (табл.2.1.)

Таблиця 2.1.

Рівні вихованості учнів

№ п/п	Рівень	Характеристика
1	<i>Дуже низький</i>	Характеризується негативним досвідом поведінки , що важко піддається педагогічному впливу, саморегуляція і самоорганізація не розвинуті.
2	<i>Низький</i>	Характеризується слабким виявом позитивного , ще не стійкого досвіду поведінки, спостерігаються зриви , поведінка регулюється переважно вимогами старших та іншими зовнішніми стимулами, саморегуляція та самоорганізація інтуїтивні.
3	<i>Середній</i>	Йому властива стійка позитивна поведінка, наявність регуляції та саморегуляції, організації й самоорганізації, хоч активна позиція щодо діяльності та вчинків однокласників ще не виявляється.
4	<i>Високий</i>	Для нього визначальним є стійкий і позитивний досвід поведінки, саморегуляції разом з прагненням до організації та регуляції діяльності поведінки інших людей, виявом активної позиції

Основні показники рівня вихованості школяра:

- *зовнішній вигляд,*
- *культура поведінки у школі та за її межами,*
- *громадська активність,*
- *самостійність у всіх видах діяльності,*
- *сформованість наукового світогляду,*
- *національної самосвідомості,*
- *ставлення до навчання,*
- *інтерес до знань і усвідомлення їх ролі в своєму розвитку,*
- *прилучення до національної та світової культури, мистецтва, літератури,*
- *фізичне здоров'я,*

- захоплення фізичною культурою і спортом,
- працелюбність,
- орієнтованість на майбутню професію.

Оцінити рівень вихованості особистості можна і за її ставленням до навколишньої дійсності:

- *до суспільства* - патріотизм, суспільна дисципліна, громадська активність, працьовитість, відповідальність, солідарність, відданість справі;
- *до інших людей* - поважання їх гідності, піклування, терплячість;
- *до себе* - гідність, самокритичність, самоконтроль, ініціатива, оптимізм;
- *до культури* - повага до культурних цінностей, контакти з діячами культури, розуміння прекрасного;
- *до природи* - повага до всіх форм життя, милування природою, примноження її багатств і раціональне їх використання;
- *до моральних цінностей* - демократизм, гуманізм, поважання волі.

Методами визначення рівня вихованості учнів можуть слугувати методи науково-педагогічного дослідження:

- педагогічне спостереження,
- бесіда, анкетування,
- вивчення продуктів діяльності учнів тощо.

2.2. Діагностика в педагогічній діяльності класного керівника

Діагностика дослівно з грецької мови перекладається **як здатність розпізнавати** (dia, dias – означає через, між, серед, з допомогою; gnosis – знання). Отже, діагностика – *це діяльність із встановлення діагнозу або вчення про способи його отримання*. Педагогічну діагностику визначають **як діяльність з**

виявлення актуального стану і тенденцій індивідуально-особистісного розвитку суб'єктів педагогічної взаємодії, спрямована на управління якістю освітнього процесу.

Без педагогічного діагностування усунути негативні тенденції у виховній роботі проблематично.

Об'єктами педагогічної діагностики вважаються:

- індивідуально-особистісні якості дитини;
- діяльність, поведінка і ставлення вихованців;
- формуючий вплив соціального середовища, сімейного, шкільного і класного оточення;
- характер і взаємодія педагогічного впливу в освітньому процесі.

Розрізняють діагностику навчальної та виховної діяльності, між якими існують відмінності.

Під діагностикою в навчанні найчастіше розуміють контроль (поточний, періодичний, тематичний, підсумковий). Передусім виявляють незнання, а не сильні сторони учня. Виявляють ступінь засвоєння знань, а не розвиток пізнавальних здібностей.

Педагогічна діагностика виконує декілька пов'язаних між собою функцій:

- інформаційну (або функцію зворотного зв'язку),
- оціночну,
- управлінську,
- стимулюючу,
- прогностичну (табл.2.2.).

Таблиця 2.2.

Функції педагогічної діагностики

№п/п	Функція	Характеристика
1	Інформаційна	Провідна, оскільки найважливішим завданням педагогічної діагностики є отримання кожним школярем і вчителем необхідної інформації про хід і результати навчально-виховного процесу, що дає змогу своєчасно його корегувати. Діагностичні дані про рівні вихованості і освіченості учнів на певному етапі їх розвитку є головним джерелом для аналізу минулого педагогічного досвіду і конструювання подальшого педагогічного процесу.
2	Оціночна	Педагоги отримують уявлення про ефективність та результативність педагогічної взаємодії, використання різноманітних засобів. Оцінка дає змогу збагатити поняття учнів про людей і про себе, <i>порівняти свої моральні, духовні та інші якості з вимогами суспільства</i>
3	Стимулююча	Зумовлюється оціночною оскільки оцінка забезпечує підвищення рівня активності всіх суб'єктів педагогічної взаємодії та спонукає до самоосвіти.
4	Управлінська	Пов'язана з основними етапами управління розвитком учнівського колективу і особистості школяра

Взаємопов'язаність функцій зумовлює існування трьох *типів діагностики*:

- початкова,
- корекційна (поточна),
- узагальнювальна (підсумкова) (табл.2.3.).

Таблиця 2.3.

Типи діагностики

№п/п	Тип діагностики	Зміст типу діагностики
1	Початкова	пов'язана з плануванням і управлінням класним колективом. Перед тим як <i>визначити виховні завдання</i> , які будуть реалізовані у півріччі чи році, <i>педагог вивчає рівень вихованості учнів</i> .
2	Поточна (корекційна)	проводиться в самому процесі організації діяльності учнівських колективів, <i>орієнтує педагога на зміни, які відбуваються в класах</i> . Одночасно оцінюється правильність раніше прийнятих рішень

Продовження таблиці 2.3.

3	Узагальнювальна	проводиться у кінці кожного навчального року для прогнозування результатів виховної роботи. Вона дає основні дані для корегування педагогічного впливу протягом наступного навчального року
4	Прогностична	передбачає прогнозування організації педагогічної взаємодії та можливості виявлення потенційних можливостей розвитку учасників педагогічного процесу.

Для отримання правильного педагогічного «діагнозу» одним із найважливіших завдань є правильний вибір методів діагностування.

2.3. Методи вивчення особистості учня.

Найчастіше педагогами використовуються під час діагностування такі **методи:**

1. Спостереження.
2. Анкетування та опитування.
3. Тестування.
4. Бесіди.
5. Вивчення і виховання у педагогічних ситуаціях.
6. Вивчення продуктів діяльності (малюнки, проекти, щоденники тощо.).
7. Узагальнення незалежних характеристик вихованців.
8. Соціометричні.
9. Метод експертних оцінок.
10. Недописані тези.

Спостереження як метод вивчення учнів необхідний для збору фактів у природній обстановці: наприклад, учитель у ролі уболівальника спостерігає за грою своїх учнів, фіксує випадки взаємодопомоги, дотримання та порушення

правил тощо. Спостереження завжди ефективно у поєднанні з іншими методами педагогічної діагностики. **Під час спостереження необхідно дотримуватися низки правил:**

1. Одні і ті ж самі факти спостерігати з допомогою різних осіб, що мають **загальний план спостереження**, а згодом порівнювати отримані результати. В іншому випадку виникає елемент суб'єктивізму.

2. Добитися **прихованої позиції спостерігача**, оскільки картина викривляється, якщо учні бачать, що за ними спостерігають.

3. Під час спостереження **факти повинні реєструватися** з максимальною точністю як опис події із вказуванням порядку дій осіб, часу протікання подій, характеру дій і взаємодій та ін. Під час спостереження найважливіше зафіксувати всі деталі явища, весь хід.

4. Результати спостережень необхідно неодмінно порівнювати із самоспостереженнями учнів. З цією метою **практикуються щоденники самоспостережень, самохарактеристики, спогади учнів з приводу певних подій.**

Анкети як метод педагогічної діагностики широко застосовуються під час вивчення суспільної думки, оцінки тих чи інших подій в житті учня, виявлення характеру взаємин між ними, ставлення до видів діяльності і різного роду доручень.

Існує правило, згідно з яким анкетні дані достовірніші, чим більша кількість осіб піддано анкетному опитуванню (соціологічна норма – 380 осіб). Разом з тим, коли анкетування охоплює сотні і тисячі учнів, виникають великі труднощі в обробці матеріалу. Тому **анкети застосовуються лише для обмежених педагогічних цілей і обов'язково у поєднанні з іншими методами діагностики.**

Наприклад, отримавши дані з однієї тільки групи, учитель проводить бесіди з учнями, вивчаючи причини або мотиви відповідей.

В останнє десятиріччя найпоширенішим методом оцінювання окремих психологічних рис та властивостей людини є **тестування**. Тести володіють низкою переваг у порівнянні з іншими методами діагностики:

- простота процедури і надійність обладнання,
- безпосередня фіксація результатів,
- зручність математичної обробки тощо.

Тести використовують для :

- оцінювання знань,
- діагностування здібностей та рис особистості.

Не завжди під час тестування школяр проявляє об'єктивність. Він може спеціально відповідати «так, як треба», побоюючись упередженого ставлення учительського колективу. Окрім того школяр може бути необ'єктивним до себе, маючи завищену чи занижену думку про себе. Тому тести (зрештою як і інші методи), аж ніяк не можуть бути єдиним методом діагностики.

На результати вивчення особистості можуть суттєво вплинути **бесіди** (з вихованцями, педагогами, батьками тощо). Проте цей метод може стати дійсно ефективним, якщо в суб'єктів діагностування склалися довірливі взаємини. Найскладніший вид діяльності, який дає змогу отримати найприхованішу інформацію про духовне життя дитини, – це вивчення і виховання дітей у **педагогічних ситуаціях** (це може бути конфліктна ситуація).

Поведінка дітей в різних ситуаціях має індивідуальний та віковий аспекти, тому важливо *створювати такі ситуації, які відповідали б віку учнів*. Для учнів цікавими є щомісячні **класні години** :

- «Похвала товариша»,
- «Розкажи, хто тобі подобається».

Діти розповідають про добрі справи ровесників, про прояви ними турботи, працелюбства, чесності. *Ставлення дітей до колективу пізнається у спільних **іграх**.*

Наприклад, діти грають у мандрівників. Кожен із них відповідає на низку запитань: куди ти б хотів помандрувати?

Ситуація несподіванки яка *створюється трьома способами:*

- на уроці несподіваними запитаннями до учня,
- поза уроком – вимогою признатися у поганому вчинку або сказати хто його вчинив,
- в грі – протидією.

При цьому чітко *помічаються основні недоліки вихованців:* невпевненість, сором'язливість тощо.

Ситуація вибору, яка спонукає учнів вибрати щось переважне для нього.

Ситуація конфлікту учня із самим собою. Наприклад, учень хоче записатися в три гуртки, а можна лише в один тощо.

Ситуація нерозуміння один одного. Вона найчастіше виникає стихійно, і тут треба говорити не про її створення, а про її вирішення.

Ситуація подолання труднощів також створюється природним способом.

Ситуація обміну думками.

Приєм опори на особистий досвід.

Приєм сумніву.

Вибір делегатів, представників на олімпіаду активу, членів команд.

Пропозиція дати пораду педагогу. Класний керівник описує ту чи іншу ситуацію, яка мала місце в школі чи в класі, і просить дати пораду педагогу, що йому треба робити в даному випадку.

Наприклад, що робити, якщо учень відмовляється відвідувати школу або конфліктує з одним учителем-предметником на кожному уроці. Урок відхилених думок. Учні розповідають про цікаві наукові гіпотези, які в історії науки, що вивчається, висувалися але були відкинуті. У таких умовах можна виявляти учнів із критичним складом розуму.

Ведення «Літопису цікавих думок».

Вчитель пропонує всім учням зібрати цікаві думки зі свого предмету на основі читання рекомендованої літератури.

Окремо виділяється розділ про оригінальні думки, які висловлюються самими учнями. Але щоб записати цікаву ідею, треба її всім класом довести або відхилити. Створюється дискусія, яка сприяє виявленню рівня розумового розвитку школярів.

Для вивчення та оцінки рівня соціального визнання, структури міжособистісних взаємин, що існують в різних групах та колективах використовується **соціометрична методика**.

Соціометрія дає змогу отримати *оперативну інформацію про стан і динаміку взаємин між учнями класу*.

Дітям пропонується відповісти на декілька **запитань із позицій соціометричних критеріїв** (наприклад,

- уявити, що ти капітан КВК і визначити, кого з дітей варто залучити до спільного виступу;
- уявити, що у тебе день народження, подумати, кого треба запросити для святкування;
- уявити, що ти їдеш у туристичну подорож, кого хочеться запросити разом відпочити тощо).

Доступ до соціометричної інформації повинен бути обмеженим. З нею можуть бути обізнані лише класні керівники, за потреби – директор школи та заступник.

Метод експертних оцінок. Експертами можуть виступати педагоги, батьки та школярі. Під час визначення загального індексу беруться до уваги експертні оцінки не тільки інших людей (зазвичай 2 – 3 експертів), а й самого вихованця, якості якого вимірюються. Доцільно використовувати трибальну систему оцінки якостей:

бал «3» відповідає яскравому виявленню ознаки;

бал «2» – доброму або посередньому виявленню ознаки;

бал «1» – слабкому виявленню ознаки;

бал «0» – за умови, що ознака не виявлена.

Отримані оцінки фіксуються в індивідуальних картках, заведених на кожного учня (табл.2.3.)

Таблиця 2.4.

Картка учня

№№ п/п	Показник (якість)	Оцінка			к. заг.
		к експ. 1	к експ.2	к само-оц.	
1.	Гуманність				
2.	Товариськість				
3.	Чесність				
5.	Кмітливість				
6.	Допитливість				
7.	Ерудованість				
8.	Об'єктивність				
9.	Самостійність				
10.	Володіння собою				
11.	Рішучість				
12.	Вимогливість				
13.	Оптимістичність				
14.	Сприйнятливність				
15.	Естетичність				
16.	Совісність				

(Перераховані якості, згідно з методикою О. Кочетова, М. Шиловой, Н. Щуркової, зазвичай вимірюються під час дослідження рівня вихованості школярів).

Інтерактивний метод «Самооцінка» час від часу у роботі з школярами використовувати щоб навчити учнів бути об'єктивними до себе та розвивати «Я-концепцію».

Педагог наперед повинен скласти систему тверджень (параметрів) для самооцінки учасників (наприклад:

- Я – хороша людина;
- Я – класний спеціаліст;
- Я – хороший син (донька),
- Я – вихована людина;
- Я – знаюча людина;
- Я – творча людина і т. д.).

Встановлюється три варіанти самооцінки, кожному з яких відповідає просторове розміщення в аудиторії:

- якщо висока самооцінка – стоячи біля стіни;
- якщо середня – сидячи на стільці;
- якщо низька самооцінка – присівши.

До наступного твердження учасник знаходиться в просторовому розміщенні попереднього твердження. Реалізація методу супроводжується рефлексією взаємодії.

Недописані тези. Учням пропонується дописати тези на різноманітні теми, які дадуть змогу відстежити якості особистості.

Наприклад, учням пропонується завдання дописати тези «Якби я був класним керівником, то я б...», або «Якби я був директором школи, то ...». Учитель зможе не тільки виявити творчі здібності школярів, рівень розвитку соціальних якостей, а й використати отриману інформацію для планування роботи класного колективу.

Метод «Недописаних тез» подібний до інтерактивного методу «Мікрофон» та «Незакінчених речень». Отже, інтерактивні методи також можуть вважатися необхідними для діагностування.

2.4. Процедура педагогічної діагностики

Процедура педагогічної діагностики передбачає певну сукупність дій:

Формулювання цілей;

Визначення критеріїв, показників розвитку досліджуваних якостей особистості.

Відбір методів (складання **діагностичної програми**).

Реалізація діагностичної програми.

Аналіз результатів діагностування.

Виділення рівнів розвитку учнів.

Виконання підрахунків і фіксація результатів.

Наприклад здійснення процедури педагогічної діагностики, досліджуватимемо формування в особистості праксеологічних умінь, застосуємо соціально-виховну технологію «Організація успішної діяльності».

Загальна ціль уміння організації успішної діяльності

Допоміжні цілі:

- прагнення до першості, до вирішення соціальних проблем держави;
- розвиваються духовні та моральні якості (працьовитість, порядність, побожність тощо), психічні функції (конструктивне мислення, віра в свої сили, організаторські здібності тощо), без яких неможлива успішна діяльність. Все це становить допоміжні цілі.

Одним із найважчих етапів у діагностиці сформованості праксеологічних умінь (організації успішної діяльності) є **визначення критеріїв та показників**.

Критерій – це відмінна ознака. **Показник** – окремі якісні та кількісні характеристики критерію. Під час визначення критеріїв та показників сформованості праксеологічних умінь враховувалося декілька чинників, у тому числі компоненти діяльності, що відображено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5.

Критерії та показники рівнів сформованості праксеологічних умінь

Компонент діяльності	Критерії сформованості праксеологічних умінь	Показники
Мотиваційно-цільовий	Мотиваційно-цільовий (для оцінки рівня сформованості життєвого призначення)	– Усвідомлення життєвого призначення; – розвиток потреби у самореалізації та досягненні успіху; – здатність до визначення життєвих цілей, фіксації їх у письмовій формі
Змістовий	Інформаційно-трансформаційний (для визначення рівня сформованості знань із організації діяльності)	– Якість знань із технологізації освіти, педагогічної праксеології; – ступінь володіння інформацією з основних етапів, чинників досягнення успіху, методик подолання перешкод; – здатність до ефективного пошуку інформації та її трансформації в процесуальні компоненти діяльності
Операційний	Сугестивно-операційний (для оцінки здатності до аутотренінгу, складання та реалізації життєвих цілей та планів, виконання вправ для підвищення коефіцієнта успіху)	– Оволодіння технологічними операціями, дотримання алгоритмізації дій у реалізації діяльності; – уміння з'ясувати причини відхилень від визначеного плану досягнення мети; – систематичність та якість виконання вправ, аутотренінгових занять для підвищення ефективності діяльності; – уміння долати перешкоди
Контрольно-оцінювальний	Оцінно-прогностичний (для оцінки рівня сформованості самоаналітичних умінь)	– Уміння оцінити рівень життєвих досягнень; – уміння аналізувати ступінь відповідності результату поставленій меті; – уміння обґрунтувати перспективи власної діяльності (вибрати новий рід діяльності)

Реалізація програми дослідження передбачала використання комплексу взаємодоповнюючих методів діагностування:

- анкетування,
- бесіди,
- спостереження,
- опитування,
- вивчення результатів діяльності (портфоліо, щоденники, життєві цілі і плани, виконані проекти тощо).

Ефективним є метод експертних оцінок, який часто використовують для з'ясування виразних показників у представників дослідної групи. З цією метою:

1. залучаються **експерти, які оцінюють наявність показників за трибальною шкалою;**

2. створюється **картотека**, у якій фіксуються результати роботи експертів;

3. для зручності роботи експертам пропонується **шкала оцінювання**, за якою:

- бал «3» відповідає яскравому виявленню ознаки;
- «2» — доброму або посередньому виявленню ознаки;
- «1» — слабкому виявленню ознаки;
- «0» — за умови, що ознака не виявлена;

4. на кожного представника дослідної групи складається **індивідуальна картка рівня сформованості умінь** (табл. 2.6).

Таблиця 2 .5

Індивідуальна карта рівня сформованості вмінь успішної організації діяльності
у представника дослідної групи

№№ п/п	Показник	Оцінка			к.крит.
		к експерт. 1	к експ.2	к само- оцінка	
1.	Усвідомлення життєвого призначення	2	3	3	2,7
2.	Розвиток потреби у самореалізації та досягненні успіху	2	2	3	2,3
3.	Здатність до визначення життєвих цілей, фіксації їх у письмовій формі	1	1	2	1,3
4.	Якість знань із технологізації освіти, педагогічної праксеології	1	1	1	1
5.	Ступінь володіння інформацією з основних етапів, чинників досягнення успіху, методик подолання перешкод	1	2	1	1,3
6.	Здатність до ефективного пошуку інформації та її трансформації в процесуальні компоненти діяльності	2	2	2	2
7.	Оволодіння технологічними операціями, дотримання алгоритмізації дій під час реалізації діяльності	2	1	2	1,7
8.	Уміння з'ясувати причини відхилень у реалізації діяльності, визначеного плану досягнення мети	2	2	3	2,3
9.	Систематичність виконання вправ, автотренінгових занять для підвищення ефективності діяльності	1	1	1	1
10.	Уміння долати перешкоди у ході реалізації мети	2	1	2	1,7
11.	Уміння оцінити рівень життєвих досягнень	2	3	2	2,3

№№ п/п	Показник	Оцінка			к.крит.
		к експерт. 1	к експ.2	к само- оцінка	
12.	Уміння аналізувати ступінь відповідності результату поставленій меті	3	2	3	2,7
13.	Уміння обґрунтувати перспективи власної діяльності (вибрати новий рід діяльності)	2	2	2	2
	Загальний рівень сформованості вміння успішно організувати діяльність	1,8	1,8	2,1	1,9

Наступні етапи діагностування:

- ретельні підрахунки результатів,
- порівняння даних констатувального та формувального експериментів,
- виділення рівнів сформованості праксеологічних умінь,
- аналіз результатів досліджень, які часто супроводжуються складанням діаграм та таблиць.

За рівнями сформованості праксеологічних умінь представників дослідної групи розділено на три групи:

- із високими (стратегічний),
- середніми (адаптивний)
- низькими (спонтанний, початковий) рівнями.

Умовно виділеним трьом рівням сформованості праксеологічних умінь були надані певні *характеристики, що відображали її якісні і кількісні аспекти.*

Першу групу складали: цілеспрямовані особистості, які наполегливі у досягненні мети, із оптимістичною установкою, кмітливі, із сильними волевими якостями, які вміють аналізувати причини невдач і приймати оптимальні рішення для їх подолання. Вони вміють здійснювати пошук

інформації із вибраного виду діяльності і використовувати її для підвищення ефективності діяльності.

Другу групу складали сумлінні, наполегливі учні, які ставлять перед собою цілі, прикладають зусилля для їх реалізації, проте не завжди здатні подолати перешкоди, які виникають під час організації діяльності. Їм необхідно займатися автотренінгом для оптимістичних установок на успіх, а також виконувати вправи для підвищення коефіцієнта успіху. Студенти цієї групи вміли знаходити необхідну інформацію з обраного роду діяльності, активні у набутті знань, проте не завжди могли перетворювати інформаційні потоки для прийняття оптимальних рішень.

Третю групу складали особистості, які не задумуються над життєвим призначенням, своїм місцем у суспільстві, воліють виконувати завдання, ніж самостійно визначати життєві цілі; при виборі цілей покладаються на батьків чи осіб, які ними опікуються. Старанно виконують покладені на них обов'язки. Часто не здатні долати перешкоди і через це відмовляються від реалізації мети, не впевнені в собі, проте старанні, сумлінні. Мають недостатньо розвинуті волюві якості, не доводять розпочате до кінця, не займаються автотренінгом та виконанням вправ. Як правило, у них занижена самооцінка. Запропоновану для засвоєння інформацію не вміють використовувати для оптимізації діяльності.

Розподіляючи одержані дані за рівнями сформованості праксеологічних умінь, було враховано, що **окремі показники критеріїв можуть належати в однієї особи до різних рівнів умінь організації ефективної діяльності.**

Наприклад, усвідомлення життєвого призначення (мотиваційно-цільовий критерій) особистості першого рівня може поєднуватися із якістю знань (інформаційно-трансформаційний критерій) другого рівня. Таким чином, рівень сформованості праксеологічних умінь було визначено за більшістю показників, які відповідні певному рівню. Ретельні підрахунки вираженості показників, дали змогу порівняти рівні сформованості умінь ефективної організації діяльності, що відображено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Порівняльний аналіз рівнів сформованості праксеологічних умінь до і після експерименту

Рівень сформованості	Експериментальна група				Контрольна група			
	До експерименту		Після експерименту		До експерименту		Після експерименту	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Стратегічний	13	6,5	37	19,1	10	6,9	14	9,9
Адаптивний	134	66,3	133	68,5	96	66,2	95	67,4
Початковий (спонтанний)	55	27,2	24	12,4	39	26,9	32	22,7

Діагностування сформованості праксеологічних умінь є нелегким завданням, виконання якого передбачає не тільки анкетування, опитування, вивчення продуктів діяльності, а й ретельні підрахунки, на яких рівнях знаходяться учасники дослідної програми. Проте такі дослідження проводяться зазвичай тоді, коли перевіряється ефективність реалізації певної технології, сформованості конкретної якості.

У школі вчителю значно частіше доводиться діагностувати рівень сформованості багатьох моральних і соціальних якостей. Отже, кількість підрахунків збільшується. Вираження наявних у школярів якостей у числовому еквіваленті перетворюється у складну для вчителя процедуру.

Якщо вчителю необхідно визначити розвиток соціальних якостей школярів, якими є: патріотизм, колективізм, гуманізм, дисциплінованість, допитливість (див. таблицю). То для *діагностики рівня соціального розвитку школярів доцільно використати метод колективної експертної оцінки*, адже соціальні якості проявляються у соціальному оточенні, і оцінюються тими

людьми, серед яких живе учень. Кінцева експертна оцінка конкретної якості визначається як середнє арифметичне значення оцінок всіх учнів класу. Яскраве вираження ознаки вимірюється 3 балами, середнє – 2 балами, низьке – одним балом, повна відсутність якості – 0. Кількісна оцінка округлюється до однієї десятої (Прізвища та бали у таблиці наведені довільно) (табл 2.7.)

Таблиця. 2.7.

Діагностична карта розвитку соціальних якостей учнів (класу)

Учні	Соціальні якості													
	Патріотизм	Колективізм	Гуманізм	Добросовісність	Дисциплінованість	Активність	Сміливість	Самокритичність	Чесність	Допитливість	Естетичний розвиток	Сила волі	Працьовитість	Загальний індекс
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15

Неважко помітити, що діагностування як однієї якості, так і низки – є нелегким процесом. Педагогу необхідно як мінімум завести на кожного учня **картки спостережень**. *Бажано залучити до дослідження велике коло осіб:*

- учнів,
- учителів,
- батьків,
- психолога тощо.

Зрозуміло, що лише тоді, коли діагностування якостей школярів не є самоціллю, а засобом підвищення ефективності виховного процесу, тобто витрачені час і сили повертаються успіхами у навчанні та вихованні.

2.5. Психолого-педагогічна діагностика в контексті діяльності класного керівника.

Вивчення учнів - це обов'язок вчителя, й особливо, класного керівника, який проводить діагностичні зрізи у заплановані терміни. Успіх виховної

діяльності класного керівника багато в чому залежить:

- від глибокого вивчення внутрішнього світу дітей,
- від розуміння **мотивів їх поведінки.**

Класний керівник вивчає учнів не тільки на уроці, але й у процесі виховання: в позаурочний час, під час відвідування сім'ї учня, походів та екскурсій тощо.

Перші кроки класного керівника після прийому навчальної групи пов'язані з вивченням учнів. Досвід свідчить, що діагностика має прямий зв'язок з етапами керівництва розвитком колективу і особистості. **Відповідно до цього в роботі класного керівника виявлено три типи діагностики:**

- початкова,
- коректуюча (поточна),
- узагальнююча (підсумкова).

Початкова діагностика пов'язана з плануванням та керівництвом класних колективів. **Три основних варіанти початкової діагностики:**

- 1)колектив сформований вперше і класний керівник не знайомий з учнями;
- 2)колектив сформовано давно, але класний керівник вперше починає роботу з групою;
- 3)класний керівник і колектив групи працювали разом кілька років.

При **першому варіанті** початкова діагностика використовується для всебічного **вивчення учнів.**

Другий варіант - класний керівник вивчає не тільки **учнів, але й сам колектив**, як складну динамічну систему.

Третій варіант надає можливості класному керівникові провести **вибіркову діагностику колективу і особистості**. Вона є доповненням до інформації, яка була отримана раніше.

Поточна (коректуюча) діагностика проводиться у процесі організації діяльності учнівських колективів, орієнтує педагога на зміни, які відбуваються з учнями та учнівськими колективами. Одночасно оцінюється правильність раніше прийнятих рішень. Поточна діагностика виконує роль експрес-інформації і цим самим допомагає прийняти рішення щодо вдосконалення педагогічної діяльності.

Підсумковий діагноз дає можливість оцінити свою діяльність та накреслити перспективи виховної роботи. Діагностика виконує роль каталізатора в організації та проведенні виховних заходів класного керівника.

Безпосередньо виховні функції діагностики можна класифікувати як **оцінну, інформаційну та формуючу**. У своїй роботі класний керівник використовує різні методи.

Методи вивчення особистості учня та учнівських колективів у педагогічній літературі класифікуються залежно:

1) від *характеру участі учнів* у їх проведенні на:

- пасивні (спостереження, кількісний та якісний аналіз продуктів діяльності);

- активні (анкетування, тестування, соціометричні виміри, проєктивні, апаратно-технічні методи);

2) від *характеру проведення* на:

- одномоментні (анкетування);

- довготривалі (цілеспрямоване спостереження, біографічний метод);

3) від місця проведення на:

- шкільні (групові та позанавчальні);

- лабораторні.

Кожен класний керівник у процесі діагностики використовує програму вивчення учня , що включає такі пункти:

- загальні відомості про учня (місце проживання, місце роботи батьків, склад сім'ї, культурний рівень, її матеріальна забезпеченість);
- суспільна діяльність батьків,
- режим та дозвілля дитини,
- участь дитини у домашній праці,
- друзі та знайомі дитини поза навчальним закладом;
- стан здоров'я учня (за даними лікаря ліцею);
- загальний розвиток учня ;
- участь у громадській діяльності;
- ставлення до навчання, розумової праці;
- ставлення до фізичної праці; рівень дисциплінованості; культура поведінки; професійні інтереси.

Вивчення учнівського колективу охоплює наступні аспекти:

- склад групи;
- згуртованість групи;
- організованість групи;
- громадська думка в групі;
- розвиток міжколективних стосунків у групі, взаємовідносин учнів з вчителем, поведінка їх у неорганізованому соціальному середовищі;
- актив групи;
- зв'язок класного колективу із загальношкільним, колективами інших груп.

У педагогічній літературі виділяють певні критерії моральної стійкості учнів:

- відповідність індивідуальної свідомості та самосвідомості еталонам та нормам поведінки, здатність розрізняти мотиви моральних, та неморальних вчинків;

- нетерпимість до антиморальних дій та вчинків;
- стійка моральна позиція у спілкуванні з людьми;
- вміння боротися зі злом у всіх його проявах.

Важливим виявом індивідуальності є здібності учня. Вони пов'язані з вибором професії, і тому їх діагностика розкриває ***залежність інтересів учнів від їх індивідуальних особливостей.***

Об'єктом діагностичної роботи класного керівника є:

- правильність та об'єктивність оцінки вихованості учнів;
- реалізація мети і завдань виховання;
- врахування актуальних напрямів формування особистості на даному етапі;
- врахування результатів виховання, тобто рівня вихованості учня та сформованості колективу;
- прогнозування розвитку колективу та особистості на основі педагогічної діагностики та поставлених педагогічних завдань;
- відбір змісту виховної роботи.

Вміння поєднувати загальні, групові та індивідуальні форми роботи; формування єдиних педагогічних позицій та вимог, необхідних для спільної виховної роботи школи, сім'ї, громадськості; оцінка виховних заходів; контакт з батьками; самоконтроль класного керівника за результатами роботи.

Класний керівник повинен вивчати :

- саму дитину,
- її сім'ю,
- оточення,
- групу.

Зміст діагностики учня можна звести до наступного:

- демографічні дані про учня і його сім'ю,
- дані про здоров'я і фізичний розвиток дитини,

- пізнавальні здібності (особливості уваги, пам'яті, уявлення, мислення),
- емоційно-вольова і потребнісно-мотиваційна сфери,
- спрямованість особистості (інтереси, відношення, цінності, Я-концепція),
- поведінка, вчинки учня.

Крім того, класний керівник вивчає і групу в цілому як колектив:

- міжособистісні стосунки в групі,
- згуртованість,
- громадську думку,
- єдність цінностей.

Для вивчення учнів групи педагогічна наука пропонує широкий арсенал методів діагностики класному керівникові, однак йому потрібні методики прості, доступні, цікаві для учнів і, разом з тим, надійні. Отже, педагогічна діагностика спрямована на підвищення ефективності виховної і навчальної діяльності учня та вдосконалення педагогічної майстерності вчителів, класних керівників.

Визначити ефективність роботи класного керівника неможливо без вивчення результатів його діяльності, так як ефективність визначається співвідношенням поставлених цілей, тобто прогнозованого результату та реально досягнутого.

Під результатами процесу розуміють ті зміни, що відбулися з учасниками педагогічного процесу і у взаємовідносинах між ними. В даному випадку це можуть бути зміни:

- в учнів групи, тобто в їх вихованості, професійній зорієнтованості;
- у колективі групи, тобто у відносинах між дітьми, в рівні розвитку самоврядування;
- у взаємодії між класним керівником та батьками, батьками і дітьми, класним керівником і учнями групи, педагогами ліцею;
- у професіоналізмі, педагогічній майстерності класного керівника.

Вивчення результатів та ефективності роботи виконує функції:

- аналітичну,
- контрольню-корекційну,
- прогностичну.

При цьому педагогом вирішуються такі задачі:

-виявити реальний стан процесу за допомогою педагогічного зрізу, в ході якого вивчається стан та результативність роботи з урахуванням поставлених задач, конкретних критеріїв та показників;

-аналіз змін, які відбулися в педагогічному процесі; вивчення впливу різних умов і засобів на результати роботи, їх ефективності і педагогічної діяльності;

-виявлення можливостей розвитку педагогічного процесу; вивчення його початкового стану та динаміки є основою для пошуку шляхів та засобів подальшого удосконалення;

-визначення ефективності впливу роботи класного керівника на розвиток особистості учня і педагога, взаємовідносин у колективі.

Для оцінки ефективності роботи класного керівника необхідно визначити відповідні критерії та показники. Проте показники не можуть бути єдиними для всіх. Вони уточнюються самими учасниками педагогічного процесу з урахуванням конкретних цілей та задач і служать інструментом для самоаналізу та самооцінки класного керівника, дітей, вчителів, батьків. Вони повинні бути досить конкретними, доступними для вимірювання, зрозумілими для дітей і дорослих.

До показників вихованості учнів відносять:

1). **Показник соціальної спрямованості учнів**, яка виражається у поглядах, переконаннях, ціннісних орієнтаціях особистості. Спрямованість учнів проявляється через провідні стійкі мотиви діяльності, через інтерес до певних видів соціальної активності, через ставлення до оточуючого світу.

Виділяють три основні види спрямованості:

- "на себе",
- "на об'єкт",
- "на інших людей".

Можливий і інший підхід до характеристики спрямованості особистості: позитивна, тобто *спрямована на добро, творення та негативна, тобто спрямована на зло, руйнування.*

2). **Наявність соціально значимих якостей.**

За рівнем їх сформованості дається загальна оцінка вихованості учнів. Якості особистості розглядаються як поєднання специфічного для даної якості мотиву та форм, способів поведінки.

В даний час немає єдиної програми, комплексу якостей, які можуть виступати показником вихованості. Кожний колектив має право визначати образ учня, на формування якого й буде спрямована педагогічна робота. ***Орієнтиром можна обрати ставлення до вищих людських якостей:***

- до людини,
- праці,
- школи,
- прекрасного,
- природи,
- до самого себе.

Для вивчення результатів і ефективності роботи класного керівника найбільш ефективними і реально вимірними показниками є:

- провідні мотиви поведінки дітей,
- моральні цінності та орієнтації,
- вчинки учнів.

Для дослідження вихованості учнів можуть використовуватись різноманітні методики.

Одним з головних критеріїв, що дозволяють визначати ефективність роботи класного керівника, є *рівень розвитку колективу і відносин учасників педагогічного процесу*. В психології та педагогіці розроблені показники і методики, за допомогою яких це можна зробити. *Важливою характеристикою розвитку колективу є соціально-педагогічний клімат в ньому, вивчення якого здійснюється за такими показниками:*

-задоволеність членів колективу взаємостосунками, процесом організації діяльності, керівником;

-настрій, що переважає;

-взаєморозуміння керівників і підлеглих, старших і молодших, дорослих і дітей;

-ступінь участі членів колективу в керівництві, рівень розвитку самоврядування;

-згуртованість, продуктивність спільної діяльності;

-почуття власної гідності у кожного члена колективу, гордості за свій колектив;

-захищеність всіх членів колективу.

Основною характеристикою розвитку колективу є стан взаємодії його членів. Вивчення його може проводитися на декількох рівнях:

- учитель-учень,

- учень-учень,

- педагог-педагог,

- старший-молодший,

- батьки-педагог,

- батьки-учень,

- батьки-батьки.

Показники взаємодії учасників педагогічного процесу можуть бути охарактеризовані таким чином:

- взаємопізнання (об'єктивність знань особистісних особливостей, кращі сторони один одного, інтересів, захоплень; прагнення краще пізнати один одного, спільний інтерес);

- взаєморозуміння (розуміння спільної мети взаємодії, спільність та єдність задач, які стоять перед педагогами і учнями; розуміння, прийняття труднощів і турбот один одного; розуміння мотивів поведінки в різних ситуаціях; адекватність оцінок і самооцінок; співпадання установок на спільну діяльність);

- взаємостосунки (прояв такту, увага до думки і пропозицій один одного; емоційна готовність до спільної діяльності, задоволеність її результатами; повага позицій один одного, співпереживання, співчуття; прагнення до офіційного і неофіційного спілкування; творчий характер відносин, що стимулює ініціативу та самостійність дітей);

- взаємні дії (здійснення постійних контактів, активність участі у спільній діяльності; ініціатива у встановленні різних контактів, що іде від обох сторін; спрацьованість (кількість, якість, швидкість виконаної роботи), координація дій на основі взаємної співдії, узгодженість, підстраховка, допомога, підтримка один одного);

- взаємовплив (здатність приходити до згоди із спірних питань; врахування думки кожного при організації роботи).

Про розвиток взаємодії учасників педагогічного процесу можна судити із збагачення змісту їх спільної діяльності та спілкування, способів і форм взаємодії, розширенню внутрішніх і зовнішніх зв'язків класного колективу.

Таким чином, ефективність педагогічної роботи класного керівника полягає в отриманні даних досліджень учнів та коригуванні педагогічного процесу, передбачення та прогнозування змін у розвитку учнів у майбутньому та виборі оптимальних виховних впливів, з метою оптимізувати та удосконалити навчальний та виховний процес.

Питання для самоперевірки:

1. Які встановлені критерії, показники та рівні вихованості особистості?.
2. В чому полягає сутність діагностики в педагогічній діяльності класного керівника?
3. Які існують методи вивчення особистості учня.
4. В чому полягає процедура педагогічної діагностики?
5. Вкажіть тематику досліджень учнів класним керівником?